

Режим искоришћавања планинских пашњака с предлогом мјера за њихово унапређивање*

Значај наших травњака у пољопривредној производњи произилази из околности да у Црној Гори 87,1% пољопривредних површина отпада на ливаде и пашњаке. Под природним травњацима налази се укупно 516 456 ha, од чега ливаде заузимају 117 012 ha а пашњаци око 399 444 ha. Заступљеност пашњака у односу на укупну пољопривредну површину износи 67,4%.

Ако се осврнемо на могућности које нам пружају клима и земљиште и на приносе који се постижу са ливада и пашњака, не можемо оваквим стањем бити задовољни. Према десетогодишњем просјеку (1953/62) постигнуто је са ливада 11 тс а са пашњака око 3 тс сијена по хектару. Овакво стање приноси наших травњака јасно говори да се на њима до сада нијесу предузимале потребне мјере неге и поправке.

Управљање планинским пашњацима и њихово искоришћавање на подручју Црне Горе до сада је пролазило кроз различите облике. Прије рата пашњачке површине придале су појединим племенима и селима, а искоришћавале су се на основу обичајних права сваког племена посебно. Свако племе имало је своју планину и пашњаке. Приступ стоци других племена био је строго забрањен а прекршитељи тог обичајног права кажњавани су. Према обичајним правима, свако племе, односно село, имало је одређен дан издига, који је најчешће одређиван договором, и био строго поштован од свих саплеменика, корисника заједничке испаше. Силазак са планине у матично подручје није одређиван унапријед, већ је зависио од воље појединаца, временских прилика, услова смјештаја и залиха зимске сточне хране код појединаца.

У данашњим околностима ранији начин искоришћавања пашњака не одговара условима и потребама рационалне експлоатације овог природног богатства. Ради тога се доноси 1963. године

* Реферат припремљен од Републичког секретаријата за пољопривреду и шумарство — Титоград за савјетовање у Никшићу.

републички закон о искоришћавању пашњака на подручју Црне Горе.

Тим законом одређени су органи управљања, начин и услови искоришћавања, као и мјере за унапређивање пашњака. Циљ тог закона је: побољшавање пашњачких површина и њихова заштита од пропадања и деградације, као предуслова за унапређивање народног сточарства. Но, и поред тога, многа важна питања из ове области нијесу правилно ријешена, тако на примјер, почетак паше на планинским травњацима не подешава се према нашим потребама и климатским приликама. Рану пашу, док је трава у почетку растења, а земљиште влажно треба по правилу избјегавати. Истина, ђубрењем се може убрзати растење трава, тако да паша може почети 10—15 дана раније, али и то само на нижим пашњацима.

Према томе, почетак паше треба одредити у зависности од годишњих климатских прилика и степена примјене агротехничких мјера, којима се убрзава растење вегетације. Паша треба да почне када су биљке довољно одрасле да им паша не смета у даљем растењу и развоју и када се земљиште ослободи сувишне влаге. То је обично период када траве почињу формирати стабло.

У нашим условима искоришћавање пашњака у односу на рокове паше зависи у великој мјери од залиха зимске сточне хране. Отуда је настојање да се повећава зимска сточна храна чврсто повезано са рационалним искоришћавањем пашњака.

Садашњи систем сталне и неконтролисане паше онемогућава рационалну експлоатацију пашњака. Овим начином паше стока непрекидно одгриза, гази биљке захватајући њихов боков. Квалитетно вредније траве уступају мјесто коровима, који боље подносе такве услове. Стална и неконтролисана паша не дозвољава да између двије узастопне паше прође одређено вријеме у коме биљке треба не само да порасту већ и да нагомилају довољно резервних материја. Све то неповољно утиче на принос и квалитет паше а, с друге стране, поспјешује ерозионе процесе. Ово нас упућује на обавезну измјену досадашњег начина искоришћавања пашњака и завођења прегоноског напасанја стоке.

Тај начин напасанја стоке прилагођен је условима великих планинских просторстава, а састоји се у томе да се један дио пашњака одмара и трава на њему несметано развија, док други дио пашњака служи за испашу. Овим се постиже повећање приноса, побољшање квалитета, и везивање земљишта, односно ублажавање ерозионих процеса.

На еродираним пашњацима, уколико на њима није забрањена паша, стока не смије дуго да борави, а у сваком случају препоручује се једногодишња пауза, да би се обезбиједило самозасијавање трава.

Као посебан проблем поставља се на планинским пашњацима рани издиг, поготово на снним планинама којима се користе сточари са подручја двије или више општина. Исто тако, постав-

ља се проблем прољећних катуна, који све више попримају карактер љетњих катуна. Има примјера (Сињајевина) да се прољећни катуни налазе у центру планиноке пашњачке области или на самој граници планинских пашњака. Рок издига за Сињајевину је од 1. до 15. јуна, за све њине кориснике. Свака општина у том року одређује вријеме када индивидуални произвођачи и друштвене организације треба да издигну са стоксм на планину. Сињајевином се користе сточари са подручја жабљачке, шавничке, колашинске, мојковачке и дјелимично даниловградске и бјелополске општине.

За остале планине општинске скупштине су одредиле рокове издига, што се види из следећег прегледа:

Општина	Планине	Рок издига	Примједбе
Титоград	Каменик	20. јун	
	Хотска Корита	10. јун	
Бијело Поље	Корита, Вјеласица	1—15. јун	
Никшић	Прекорница, Штитово, Кутско брдо, Стојага, Његош, Плавиница, Утеси, Сомина	1. мај	
	Лукавица, Баре Бојовића, Луке Бојевића, Боровник, Ћеранића, гора.	15. јун	Корисници ових планина издижу 10—15 дана раније.
	Голија	1. јун	
	Бијела Гора	12. јул	
Иванград		15. маја до 10. јуна.	На захтјев корисника планине.

Приказани рокови издига нијесу одређени на основу временских прилика и узраста травног покривача, па би требало да општине одреде најоптималније рокове за издиг стоке на планину. Као посебан проблем искоришћавања планинских пашњака и њиховог унапређивања јесу пашњаци који се простиру на подручју двије или више општина. Честе су појаве да се у тим случајевима дан издига на планиноке пашњаке не поштује, па је то постао такав проблем да заслужује посебну пажњу.

И касна јесења паша штетна је у планинским крајевима, јер од овоје стране проузрокује спирање земљишта, поготово ако се спасе сва травна маса. Стога у јесен треба прекинути пашу када је травна маса сведена на четвртину укупне количине паше.

Што се тиче повратка са планине (здига), он није јединствен ни за планинске пашњаке који чине економску цјелину, као што је, на примјер, Сињајевина. Дан до којег сточари са подручја општине шавничке треба да напусте планину јесте 20. новембар; жабљачке 15. септембар; док за општине колишинску и мојковач-

ку здиг зависи од воље појединаца. Сточарима који се користе пашњацима на подручју општине титоградске здиг је одређен 1. новембра а у никшићкој 1. октобра, док општине иванградска и пљеваљска нијесу одредиле када сточари треба да напусте планину.

Исто тако, ни накнада за искоришћавање заједничких пашњака није јединствена, а то се види из сљедећег прегледа:

Накнада за испашу по општинама у динарима

Општина	Јагњад	Овце	Телад	Јунад	Говеда	Коњи
жабљачка	60	100	—	250	450	550
шавничка	40	80	—	200	400	450
колашинска	40	80	—	200	300	400
мојковачка	40	80	—	200	300	400
титоградска	70	130	200	350	500	500
бјелопољска						
— Корита	50	80	—	200	400	500
— Бјеласица	40	80	—	150	350	400
никшићка	50	100	—	250	450	550
иванградска I класа	80	120	—	300	500	600
иванградска II класа	60	100	—	250	450	550
иванградска III класа	40	80	—	200	400	500

Као што се види, висина таксе по грлу није јединствена ни за планинске пашњаке који чине економску цјелину, а користе их сточари са подручја више општина. Ово питање општинске скупштине треба да размотре и утврде начин плаћања накнаде.

Поставља се питање да ли је досадашњи облик накнаде за испашу цјелисходан и да ли одговара економском ефекту који се постиже напасанем стоке на планинским пашњацима. Висину и облик накнаде треба да одреди организација којој је дат пашњак на искоришћавање. Пошто планински пашњаци у друштвеној својини представљају велику материјалну базу за друштвено организовану производњу у сточарству, то се намеће потреба да се преко накнаде за испашу заснива шира друштвена организована производња.

Досадашњи укупан приход од наплаћивања пашарине у сваком случају је незнатан, јер се њиме није могло утицати видније на побољшање пашњачких површина.

На основу квалитативних и квантитативних промјена, на пашњацима треба да се одреди њихов капацитет, тј. број грла по јединици површине, водећи рачуна не само о могућностима исхране стоке већ и о заштити пашњака од ерозије.

Да планински пашњаци нијесу искоришћени довољно најбоље нам докazuje пример Сињајевине, на којој у лjetном периоду не борава ни приближан број стоке за њено потпуно коришћење. Скоро ни у једној општини не постоји тачна евиденција

о броју стоке која се напаса на планинским пашњацима, већ се подаци добијају на основу наплаћене пашарине.

Бројно стање стоке која се напаса на Сињајевини.

Општина	Јагњад	Овце	Јунад	Говеда	Коњи
Жабљачка	2 900	3 200	270	652	165
Шавничка	7 453	6 140	221	846	262
Колашинска	5 200	7 500	282	1 594	450
Мојковачка	2 500	8 000	1 000	2 800	200
Даниловградска	300	1 060	—	190	32
Вјелопољска	—	350	—	260	32
Свега:	18 335	26 250	1 773	6 342	1 109

Према овим подацима, на Сињајевини се напаса укупно: оваца 44 585, говеда 8 115, коња 1 109 грла или прерачунато на сточне јединице: оваца 3 120, говеда 4 057 и коња 776, или укупно сточних јединица 7 954. Према производним могућностима на Сињајевини би се могло напасати још 7 046 сточних јединица.

Искоришћавање планинских ливада

Законом о искоришћавању пашњака Савјет општинског народног одбора надлежан за послове пољопривреде, треба да одреди рок до којег се планинске ливаде (ојенокоси) морају покосити и са њих сијено уклонити ради заједничке испаше. Почетак и завршетак косидбе планинских ливада и уклањање сијена ради искоришћавања ливада за заједничку испашу није цјелисходно ријешено, што се види из сљедећег прегледа:

Општина	Почетак косидбе планин. ливада	Завршетак косидбе планин. ливада	Крајњи рок за уклањање сијена.
Жабљачка	1. јул	1. септембар	15. септем.
Мојковачка	10. август	20. септембар	20. септем.
Никшићка	10. јун	2. август	2. август
Иванградска	15. јул	2. август	2. август
Вјелопољска	20. јул	15. август	10. септем.
Титоградска, Колашинска и Шавничка	— није одређен почетак и завршетак косидбе планинских ливада, као ни вријеме уклањања сијена са ливада.		

Унапређењем сточарске производње, а самим тим и оптерећивањем пашњака, поставиће се питање да ли је цјелисходна косидба планинских ливада које се налазе у пашном комплексу. У

сваком случају обим планинских ливада смањиће се повећањем крмне базе у матичним подручјима.

На основу свега изложеног може се констатовати следеће:

1. Већина општина нема плана искоришћавања пашњака, а уколико план и постоји, он се не спроводи у дјело; не примјењују се прописане агротехничке и агромелиорационе мјере на пашњацима, што је, поред осталог, последица нереално прописаних мјера, па би исте требале бити одраз стварних могућности у сваком крају.

2. општине немају израђену концепцију експлоатације планинских пашњака те не постоји јединствен режим изласка на планинске пашњаке и повратка са планине (издига и здига) који чине јединствену економску цјелину, а простиру се на подручју двије или више општина или се њима користе сточари са подручја више општина;

3. не постоји јединствен начин утврђивања накнаде за испашу, чак ни на оним планинским подручјима која чине јединствену економску цјелину;

4. нема тачне евиденције о броју стоке која се напаса на планинским пашњацима, тако да се не може са сигурношћу утврдити економска и производна могућност појединих пашњака.

5. почетак и завршетак косидбе планинских ливада и уклањање — сијена ради искоришћавања ливада за заједничку испашу није цјелисходно ријешен. Неке општине нијесу одредиле ове рокове, већ је то препуштено корисницима ливада.

На основу досадашњег начина искоришћавања планинских пашњака уочених недостатака, потребних мјера и свега изложеног о режиму који влада на планинским пашњацима, у 1965. години, треба предузети хитне мјере ради унапређивања планинских пашњака, те се ради тога дају следећи:

ПРЕДЛОЗИ

1. У циљу рационалнијег газдовања потребно је да општине предају планинске пашњаке радним организацијама, јер је то једини начин бржег унапређивања планинске пољопривреде, а тиме и планинских пашњака. Предајом пашњака на управљање радним организацијама стварају се услови за брже развијање друштвено организоване производње.

2. Потребно је да радне организације израде концепцију искоришћавања планинских пашњака и да се таква концепција подржи у даљој инвестиционој политици и да се израде основни планови и експлоатације пашњака који би садржали:

- основне податке о земљишту и клими;
- податке о броју и врсти стоке која се може напасати;
- Предвиђена производња и начин искоришћавања;

— врста и обим агротехничких и агромелиорационих мјера које ће се примјењивати и начин њиховог спровођења;

— средства потребна за остварење предвиђене производње.

3. Потребно је да се израде правила о искоришћавању испаше која би садржала:

— број стоке по врстама и категоријама која ће се напасти у току пашне сезоне;

— вријеме издига за пашњаке са роком почетка и завршетка искоришћавања;

— начин утврђивања плаћања накнаде за испашу;

— услове за експлоатацију испаше.

4. Општине које то до сада нијесу урадиле треба да према специфичним приликама донесу одлуке о почетку косидбе планинских ливада и времену уклањања сијена са ливада ради њихове заједничке испаше после косидбе.

На основу временских прилика које условљавају растење вегетације, а према нашој оцјени, почетак косидбе планинских ливада треба да буде од 10. до 20. јула а завршетак скидања сијена са ливада и њиховог прикупљања у зимовник до 20. августа, када се може приступити њиховој заједничкој испаши.

5. За пашњаке који чине јединствену економску цјелину, а користе их сточари са подручја двије или више општина, потребно је утврдити јединствен режим искоришћавања о, чему треба да се општинске скупштине на вријеме договоре. Зато треба формирати јединствену управу за експлоатацију таквих пашњака. Она би рјешавала проблеме који су везани са режимом искоришћавања и мјерама за унапређивање пашњака.

На основу временских прилика, а према нашој оцјени, нај-оптималнији рок издига на планинске пашњаке био би:

за Сињајевину	20. јуни
— Комове	15. јун
— Лукавицу	15. јун
— Бјеласицу	10—15. јун

За остале планине нијесу предложени рокови издига па би требало да општине за сваку планину посебно одреде најповољније рокове издига, не поводећи се жељом сточара, већ за стварним потребама и одговарајућим условима.

6. Ради унапређивања планинских пашњака и њиховог интензивног искоришћавања, а тиме и ради унапређивања пољопривредне производње, треба да се ангажују сви друштвено-политички фактори и стручне службе општина, као и заинтересовани републички органи.